

negiranje "istorijskog", početkom veka je dominirao suprotni, "istorijski" princip. U oba slučaja negirani "princip" tj. "pravo" odbacivani su tek kao rezultat nemogućnosti i njihove sekundarne upotrebe. Koliko se teško prihvatala nemogućnost njihove istovremene primene, a da se ne pruže i "drugima" punopravni argumenti da ih potraže za sebe, svedoči iskaz savremenog autora koji, potpuno zanemarujući unutrašnju nekonzistentnost svog zahteva, definiše da ja danas najprikladnije "primenjivati etničko, istorijsko i funkcionalno-ekonomsko načelo razgraničenja" (Ilić, 1997). Po njemu, "etničko načelo" se zasniva na maternjem jeziku, verskoj i nacionalnoj pripadnosti, kulturno-istorijskoj i tradicijskoj istovetnosti, "istorijsko načelo" uzima u obzir ranija istorijsko-politička stanja, tzv. istorijsko-ishodišne, "svete" zemlje, pravo prvenstva, a "funkcionalno-ekonomsko načelo" nalaže da se prilikom razgraničenja vodi računa o celovitosti infrastrukture (Ilić, 1997).

Već krajem 19. veka postao je dominantan istorijski princip u određivanju nacionalnih "prava", ali je još dominantnije bilo kombinovanje principa u zavisnosti od političkih okolnosti. Pišući o Makedoniji, Stojan Novaković je pretpostavljao istorijsko pravo etničkom, verujući da je pitanje Makedonije rešeno 1330. godine i da su "tim naravnjem srpskom i bugarskom državnom životu obeležene neke stalne granice" pa bi po njemu grešio svako "ko bi ovu stvar hteo da pretresa po načelima o narodnosti koja su postala u 19. veku" (Novaković, 1888). U drugačijem kontekstu, dolazio je i do drugačijih zaključaka. Suprotstavljajući srpske i bugarske aspiracije koje su se pozivale na etnički princip, grčkim, koje su se bazirale na istorijskom principu, zaključivao je "da put istorijskih državnih granica vodi u teške pogreške, kad iza njega nije etnografska podloga ma u koliko meri". Ipak, racionalno je zaključivao da međusobni sporazum "ne može se postići ni na osnovu starih tradicija, ni na osnovu suvremene etnografije i fantastičnih etnografskih karata i još fantastičnijih pretensija, nego jedino deobom na osnovu međusobne ravnoteže balkanskih država, poimence pak Srbije, Bugarske i Grčke", odnosno da "u našem naprednom veku zajednički interesi vrede više nego zastarele srodničke veze, u kojima ima uvek ponešto predrasude" (Novaković, 1890).

Za razliku od većine autora krajem 19. veka koji su se pozivali na istorijski princip, Nikola Pašić nije imao mnogo vere u "istorijska prava", tvrdeći da na njih "ne polaže mnogo" jer "pravo današnjeg živog pokolenja veće je od prava pokolenja davno izumrlog". Tvrdio je da "rešenja jednoga naroda važe sve dotle, dok taj isti narod nedonese druga rešenja, koja ih poništavaju, preinačuju ili razširuju". Nije nevažna činjenica međutim, da je Pašić ovo pisao povodom hrvatskog pozivanja na svoja "istorijska prava", tražeći dokaze za tezu, da za razliku od Hrvata koji su se odrekli svojih suverenih prava u srednjem veku "na svagda", pa ne mogu da ih traže natrag, dotle se Srbi nikada nisu odrekli svojih prava pa je njihova borba "lojalna i zakonita" (Pašić, 1880-ih).

Najilustrativniji primer davanja prednosti istorijskom "pravu" nad etničkim u jednom slučaju, a etničkom nad istorijskim u drugom, može se naći kod Jovana Cvijića, prvo zato što je sigurno najautoritativniji autor kome se desilo da zapadne u dnevno-politička tumačenja nacionalnih "prava", a drugo, zato što njegov iskaz svedoči o snazi koja se pridaje iracionalnim argumentima kada je racionalna želja jaka, a argumenti slabi. Pišući u vreme Balkanskih ratova o izlasku Srbije na more u Albaniji, Cvijić je beležio da je narodna snaga "okrilatila je kad je narod dodirnuo zemlje svoje svete prošlosti i kad se čulo da je njegova vojska izbila na Jadransko More" jer se narod "više oduševi zemljom koja je u istorijskoj prošlosti bila njegova, i tradicijama, a gotovo ga se ne tiče narod koji tamo stanuje. "Za svako važnije mesto od Kosova do Skadra i od Skoplja do Soluna seljaci znaju iz narodnih pesama, u narodnoj svesti je jasna neprekidnost događaja i težnja od nemanjićskog doba do poslednjih ratova. Ova visoka osećanja nisu se ni onda izgubila kad je oružani narod, prodirući prema Zapadu, kroz Metohiju i prema Skadru, video da u tim oblastima njene slavne prošlosti srpsko stanovništvo čini manjinu ili je na umoru" (Cvijić, 1914). Takve oblasti smatra kao svoju staru baštinu, na kojoj se usled njegove nesreće naselio neki stran narod; to mu ne smeta i drži da ima pravo da zauzme zemlju. Kad je pitanje o zemljama koje su u narodnoj istoriji imale valiki značaj, značaj prvoga reda, onda je istorijski princip, izgleda, važniji od etnografskoga" (Cvijić, 1914). Išao je i dalje, pa je iz dnevno-političkih potreba definisao princip "antietnografskih nužnosti", što je po njemu značilo, "zauzimanje istina jedne etnografske strane oblasti, ali takve koja se mora zauzeti zbog osobito važnih privrednih interesa, upravo zbog životne potrebe. Cvijić je tvrdio da su usled asimilacionih i migracionih procesa, Albanci "u poslednjim vekovima etnografski mnogo dobili i zbog toga je stanovništvo u onom delu Severne Albanije koji je zauzela srpska vojska skoro isključno arbanaško. Ali Srbija mora zbog svoje ekonomske samostalnosti dobiti pristup na Jadransko More i jedan deo arbanaške obale: bilo zauzimanjem teritorije bilo dobijanjem ekonomskih i komunikacionih prava na tu oblast. Takvi izuzetci pokazali su se neizbežni i pri obrazovanju nacionalno najčistijih kontinentalnih država. Samo inzularne države mogu biti potpuno čiste u nacionalnom pogledu. Na Balkanskom Poluostrvu, gde su narodi jako izmešani, moraju se takve antietnografske nužnosti javljati pri obrazovanju država" (Cvijić, 1912). Takvo zauzimanje bi se možda moglo nazvati antietnografskom nužnošću i u takvom obliku ono nije ni protiv principa narodnosti. U ovome slučaju je to i više opravdano što su Arbanasi Severne Albanije proizašli iz amalgamiranja Arbanasa i Srba". Ovakve zahteve dopunjavao je tvrdnjom da "Jadransko primorje, koje je Srbija osvojila, čini geografsku celinu sa Kosovom i Metohijom, a bilo je s njima osim toga tesno skopčano kroz duga istorijska vemenja. Međutim je to primorje geografski strano oblastima Srednje i Južne Albanije, i osim toga nije s njima u istorijskoj prošlosti nikad sačinjavalo jednu istorijsku celinu", pa "prodiranje Srbije na ovu obalu predistirano je i ima uza se i srpske istorijske tradicije" (Cvijić, 1912).